

YAHUDİ İDEASI: KRAL MABEDİNDEN KRAL DEVLETE

Mustafa YİĞİTOĞLU*

ÖZET

Bu çalışma Yahudiliğin temel sorunu haline gelen bir süreci ele almaktadır. Konu itibari ile Yahudiliğin dünyaya ve dünya ötesine bakış açısını yansıtmaktadır. Bu, aslında Yahudi düşünce tarihinin genel anlamda analizi demektir. Gerçi araştırmanın yoğunlaştığı husus tam anlamıyla bir düşünce tarihi değildir. Ancak alan itibariyle Yahudiliğin doğrudan yapısını inceleyen bir duruma haizdir.

Araştırmada ilk olarak Yahudiliğin kurumsallaştığının bir göstergesi olan Kral Süleyman'ın inşa ettirdiği mabed; önemi, konumu ve etkisi gibi hususiyetleriyle tarihsel bir çerçevede ele alınmış, nihayetinde Kral Devlete doğru giden bir Yahudi düşüncesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Kral Süleyman, Mabed, Kral Devlet, Ahiret

JEWISH IDEA: FROM KING TEMPLE TO KING STATE

ABSTRACT

The study focuses on a process that has become the main problem of Judaism. As the subject, this article is reflectiton the world and the beyond world of the point of view of Judaism. This actually means that the analysis in general terms the history of Jewish thought. Although concentrated in the research issue is not exactly a history of thought. But this article examines the structure of Judaism directly. Firstly in this research discusses King Solomon's temple which was built as an indicator of Judaism is institutionalized and the idea of Jewish towards to King State.

Key words: Judaism, King Solomon, Temple, King State, Hereafter

Giriş

'Yahudi İdeası: Kral Mabedinden Kral Devlete' adı ile ele alınan bu çalışma aslında geçmişten günümüze dek süren Yahudi düşünce tarihini ifade etmektedir. Yahudiliğin doğuşundan günümüze kadar asırlardır devam eden bu süreçte Mabed eksenindeki Yahudi düşüncesinin, dünyaya ve dünya ötesine bakış açısını tespit etmek gibi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Gaye,

---

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Ü. İlahiyat Fak. İslam Tarihi Anabilim Dalı. El-mek: mustafayigitoglu@karabuk.edu.tr

Yahudi düşüncesinin ne üzerine temellendirildiğini genel bir çerçeve ile göstermek, bu konuda bazı düşünürlerin görüşlerini tespit etmek ve alanında yazılmış, çizilmiş örnekleri misaller ile sunmaya çalışmaktır. Burada, konunun ve sahasının iyi tespit edilmesi yönünden daha çok kutsal kitaba dayalı tarihsel bilgilere dönük, ilgili hususlara yer verilmiştir.

Öncelikle araştırmada Yahudilerin çokça önemi haiz, Kral Süleyman tarafından yaptırılan mabede yer verilmiştir. Ayrıca yine mabedin ehemmiyeti çerçevesinde mabedin yokluğu, tekrar inşası ve bir takım sıkıntılı süreçlerden hareket edilerek Yahudi düşüncesinin şekillenişine değinilmiş ve nihayetinde kral devlete doğru ilerleyen bir süreç incelenmiştir. Şüphesiz böyle bir araştırma dünya üzerindeki hemen hemen bütün Yahudilerin bakış açısını ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca bu bakış açısının geçirmiş olduğu tarihi seyir, tüm dünya milletleri açısından da ilginç sayılabilir.

Kral Mâbedi, Yahudilerce dinî, içtimai, hukuki vb. birçok alanda yüzyıllardır süregelen birlikteliğin göstergesi olmuştur. Bu minval üzere Mâbed, dinî öneminin yanında Yahudilerin ve kendisine ait olan kültürün sürekliliğini temin eden bir kurum olarak varlığını sürdürmüş ve İsrail'in egemenliğinin devamlı nişanesi olmuştur¹. Burada icra edilen toplu ibâdetler milli beraberliğin yansımaları niteliğindedir ve ayrıca dışarıya karşı da bir gücün imajıdır². Kral Mâbedi; ayrıca dinî, sosyal kültürel vs. hususların tartışılabilirdiği en yüksek mahkeme olarak bilinen 'Sanhedrin' ninde bulunduğu bir mekândır³.

Nitekim Mâbed, Tanrı tarafından planlarının çizilerek⁴, Rab'bin arzusuyla ve bizzat Rabb'in kendisinin eli ile⁵ inşa edilmiş bir yerdir, dolayısıyla dünyadan ve göklerden daha kıymetli addedilir⁶. Çünkü inanışa göre mabed tanrının kulları arasındaki bağına gerçekleştirdiği tek yerdir. Bu durum itibarıyla önemi dün olduğu gibi bugünde etkisini sürdürmektedir. Solomon Grayzel'in "mâbed, Yahudiler için dünyanın en kutsal mekânıdır ve bundan dolayı bir Yahudi dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın onu kesinlikle ziyaret etmesi gerekmektedir"⁷ ifadesi Yahudi gözüyle mabedin önemini açıklar mahiyettedir.

Kral Süleyman'ın inşa ettirdiği 'Tanrı evi' mahiyetinde olan mabed, ibâdetlerin çeşitli sunuların yapıldığı, kurbanların kesildiği, halkın toplanma ve karar alma mekânıdır ve içerisinde, Ahid Sandığı, Yahudi Kutsal Kitabı ile buluşma çadırındaki mukaddes eşyaların yer alması, buraya ayrıca değer katmaktadır⁸. Doğal olarak bu değer ise, Yahudileri Tanrı'ya karşı bütün ritüellerini özellikle sadece burada gerçekleştirmek durumunda bırakmıştır⁹. Ayrıca mabed bazı önemli kişilere peygamberliğin tevdi edildiği, Tanrı ile peygamberleri arasında koordinasyonu sağlayan bir mekândır¹⁰.

Yahudilerce, Kral Süleyman tarafından inşa edilen yapının 'Tanrı Evi' olarak algılanması mabedin ebedilik fikrini de beraberinde getirmiştir. Bu sebeple mabedin yıkılmasının düşünülməsi

¹ Yusuf Basalel, **Yahudi Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2003, s. 46.

² Charles Guignebert, **The Jewish World in the Time of Jesus**, S. H. Hooke (çev.), London ve Newyork, 1996, s. 59.

³ Gedaliah Alon, Gershon Levi, **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E.**, England: Harvard Univ. Press. 1996, s. 45-48.

⁴ Mustafa Yiğitoğlu, **Yahudilikte Tanrı'nın Yeri: Semavi Mabed**, İstanbul: Bayem Ajans, 2011, s.20.

⁵ Alexander Kristianpoller, **Temple in Talmud in Midrash**, Isaac Landman, Newyork: 1948, s. 196.

⁶ I. Krallar, 8: 12-15; I. Krallar, 8/16; Sayılar II 7: 4-11; I.Tarihler, 17/ 3-10.

⁷ Solomon Grayzel, **A History of the Jews**, Philadelphia: The Jews Publication Society of America, 1952, s. 115-116.

⁸ Bkz.I. Krallar, 8/ 2-8.

⁹ Sukkoth, Şavuoth, Passover gibi ibâdetlerde burada yapılmak zorundaydı ve yalnızca Yahudiler bu mekânda arınabilmekteydiler. Bkz. Gedaliah Alon, Gershon Levi, **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E.**, England: Harvard Univ. Press. 1996, s. 47.

¹⁰ Yeşaya, 6/8-9.

imkansız olarak görülmüştür¹¹. Yahudilerdeki bu fikrin, savaşlar ve istilalar esnasında da sürdürülmesi son ana dek düşmana karşı savunulmada en önemli etken olmuştur¹². Kral mâbedi, Yahudilerin yaşamının her aşamasında dinî faaliyetlerini gerçekleştirecek özel bir yer olduğu için Tanrı'nın da sonsuza dek sembolü ve ayrılmaz bir parçası konumundadır¹³. Yahudilere göre bütün yakarışlar bu kutsal mekâna ulaşmaktadır¹⁴.

Lakin istila ve sürgünler sonucunda Yahudiler tapınaksız kalarak Tanrı ile iletişim kuramadıklarından yakınmışlardır; haddi zatında, kendi aralarında bazı kesimlerce oluşan 'ibâdetin mümkünsüzlüğünü'¹⁵ düşünerek din değiştirmek durumunda kalmışlardır. Dinini değiştirmeyenler ise devamlı olarak mâbedin tekrar ihyası düşüncesini kabullenmişlerdir¹⁶. Yukarıda zikrettiğimiz bütün bu özellikler makalede ele alınan Kral mâbedi'nin önemini teyit etmektedir.

Kitab-ı Mukaddes'te belirtilen ifadelerde Kral Mâbedi, Davud'un oğlu Süleyman tarafından Tanrı'nın istemi ile yaptırılmıştır¹⁷. Süleyman, mâbedin yapımını sağlamak maksadıyla Hiram'dan destek istemiş ve bunun üzerine talep ettiği her türlü destek Hiram tarafından karşılanmıştır¹⁸. Süleyman da her yıl Hiram'a sarayının yiyecek gereksinimi tedarik etmiştir¹⁹. Süleyman, İsrail halkının Mısır'dan çıkışından dört yüz seksen yıl sonra, krallığının dördüncü yılında tapınağın yapımına başlamıştır. Kral Süleyman'ın Tanrı için yaptığı tapınağın uzunluğu altmış, genişliği yirmi, yüksekliği otuz arşındır. Tapınağın ana bölümünün önündeki eyvan, tapınağın genişliğinde olup yirmi arşındır. Eyvan tapınağın önünden ileriye doğru on arşındır²⁰.

En Kutsal Yer olarak adlandırılan, tapınağın içinde 'Ahit Sandığı'nın konacağı iç oda bulunmaktadır, tapınağın arka bölümünde yapılıdır. Tapınak saf altınla kaplatılmış ve içerisine yine altınla kaplı keruvlar konulmuştur. Süleyman'ın inşa ettirdiği tapınak krallığının on birinci yılının sekizinci ayında bütün ayrıntılarıyla yedi yıl içerisinde yapılmıştır²¹.

Kral Süleyman'ın yaptırdığı tapınağın tamamlanması ile Yahudiler için yeni bir dönem başlamıştır, taki bu dönem Babil sürgünü sonrasında ikinci mâbedin inşa edilmesine kadar sürmüştür. Kral Tapınağı, sürekli sürgün hayatı yaşayan, dünyanın değişik yerlerine dağılmış Yahudileri bir arada tutan bir harç gibiydi. Çünkü Yahudi kabilelerinin toplanması ve çeşitli grupların zararlı faaliyetlerinin engellenmesi bu mekân vasıtası ile mümkündü.

Özellikle mâbedin Babillilerce yıkılması Yahudiler için onarılamaz bir kayıp olmuştur²². Bu dönem Tevrat dahil Eski Ahit'in büyük bir kısmının oluşturulduğu bir zaman dilimidir. Daha sonraki dönemde Yahudiliğin tipik özelliği haline gelecek olan birçok düşünce, bu dönemde

¹¹ I. Krallar, 8/13.

¹² Gedaliah Alon, Gershon Levi, **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E.**, England: Harvard Univ. Press, 1996, s. 49.

¹³ Margolis Max, Alexander Max, **A History of the Jewish People**, Cleveland and Newyork: Meridian Books, 1962, s. 65.

¹⁴ I. Krallar, 8/ 44-48.

¹⁵ Mâbedin yıkılması ile bir kısım Yahudiler, Rab ile aralarında bir perdenin indiğine, Tanrı ile aralarındaki iletişimin koptuğuna, bu nedenle de dua kapılarının kapandığına inanmışlardır. Bu sebeple din değiştirmeler olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Shaye J. D Cohen, "Roman Domination, The Jewish Revolt and the Destruction of the Second Temple", **Ancient Israel**, Hershel Shanks (drl), Washington: Biblical Archaeology Society, 1999.

¹⁶ Victor H. Matthews, **Manners and Customs in the Bible**, 7. Baskı, Massachusets: Hendrickson Publishers, 1991. s. 180.

¹⁷ I. Krallar, 5/1-4.

¹⁸ I. Krallar, 5/6; I. Krallar, 5/7-9.

¹⁹ I. Krallar, 5/10-11.

²⁰ I. Krallar, 6/ 1-10.

²¹ I. Krallar, 6/15-38. Ayrıca mâbed ile ilgili benzer bilgiler için bkz. Çıkış, 26/33-34; 30/1-3; 25/18-20.

²² Yusuf Basalel, **Yahudi Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2003, s. 46.

Turkish Studies

teşekkül edecektir²³. Zira, Bâbil sürgünü öncesi ve sonrası Yahudilerin dinî yaşamları ve düşünceleri arasında farklılıklar gözlenmektedir. Bu, Bâbil sürgünüyle birlikte artarak Yahudi inancında büyük bir değişim meydana getirmiştir²⁴.

Tanrı'nın kutsal kitapta kendilerini koruyacağını zikretmesine karşın Yahudilerin sürgünde yaşadığı bir takım zorluklar, saldırılarda çektiği sıkıntılar ve aldığı mağlubiyetler, ifade edilen inancın zedelenmesine sebebiyet vermiş, bu nedenle de Yahudilerin zihinlerindeki Tanrı düşüncesi değişikliğe uğramıştır. Süleyman Mabedi'nin yokluğunda bu boşluğu doldurmak ve eksik kalan bazı hususlarda uyum sağlamak için yeni mâbedler oluşturulmuştur. Bunlar, sürgündeki Yahudilerin dua etmek gayesiyle bir araya geldikleri küçük toplantı mekânlarıdır²⁵. Sinagogların kurulması Yahudilerin kendi aralarında kurumlaşmaya çalıştıklarının da bir kanıtıdır.

Ayrıca sürgün döneminde yaşanan birçok hadise Yahudilerin kendi şeriatına uygun şekilde yaşamasını zorunlu kılmış, bağımsız dinî, milli bir Yahudiliğin doğmasına zemin hazırlamıştır²⁶. Bu süreçte dinî liderlerin ve o dönem içerisinde mevcut bulunan peygamberlerin etkisi yadsınmaz derecededir.

Yahudilerce sürgünler dönüşü yeni bir dönem niteliğindedir ve yıkılan Kral mabedinin tekrar inşası çok önemlidir. Zira mabedsiz Yahudilik tam anlamıyla kurumsallaşamamış bir Yahudiliktir ve yarım kalmış, eli ayağı noksan bir insan görünümündedir. Kitab-ı Mukaddes Yahudilerin yaşadığı bütün bu olumsuz durumları, çekilen sıkıntıları tamamen mabedin yokluğuna bağlamaktadır²⁷.

Mabedin yokluğu Yahudilerin gönlünde dinî, sosyal, siyasi, duygusal birçok anlamda boşluk oluşturmaktaydı. Fakat bu durum mabedin kutsallığını etkilememiştir. Varolan boşluğun doldurulması için biran önce mabed Yahudilerce yeniden inşa edilmeliydi. Bu nedenle mâbedin yeniden yapımına Şeşbassar döneminde başlanılmış, Zerubbabel döneminde ise mâbed tamamlanmıştır²⁸. Fakat yapılan mabed Kral Süleyman'ın inşa ettirdiğinden birhayli küçük ve gösterişsizdir. İlerleyen zamanlarda M. Ö. 37-4 yılları arasında hükümdarlık yapan Herod, yeni plan, proje kapsamında Kudüs'ü yeniden imar ettiğinde mâbedin gösterişsiz olduğunu belirterek burayı tekrar tüm ihtiyaçları kendine ait olmak kaydı ile²⁹ inşa etmek istemiş³⁰ bunun için de olumsuz eleştirilere maruz kalmamak için çeşitli tedbirler almıştır³¹. Özellikle mabedin yapımında inşaat konusunda eğitilmiş din adamları çalıştırılmıştır³². Özenle yapımına devam edilen mabedin tamamlanması M. S. 70'lerde mâbedin Romalılarca tekrar yıkılmasına kadar devam etmiştir³³.

²³ Israel Shahak, **Jewish History, Jewish Religion**, London: Pluto Press, 2002, s. 50.

²⁴ Stone Michael Edward, **Scriptures, Sects and Vision / A Profile of Judaism from Ezra to the Jewish Revolts**, Philadelphia: Fortress Press, 1980, s. 23-24.

²⁵ Peter R. Ackroyd, **Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.**, Philadelphia: The Westminster Press, 1975, s. 32-33.

²⁶ Grintz Yehoshua "Temple, First Temple", **EJd**, Celil Roth (ed.), Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 945.

²⁷ "Çok çektiniz ama az biçtiniz; yiyorsunuz ama doymuyorsunuz, içiyorsunuz ama kanmıyorsunuz, giyiniyorsunuz ama ısınmıyorsunuz; maaşlarımızı alıyorsunuz fakat paranızı sanki delik bir keseye koyuyorsunuz." Hagay, 1/5-6.

²⁸ Miller J. Maxwell, John Haralsın Hayes, **A History of Ancient Israel and Judah**, Philadelphia: The Westminster Press, 1986, s. 444.

²⁹ Peter Richardson, **Herod: King of the Jews and Friend of the Romans**, Columbia: University of South Carolina Press, 1996, s. 247.

³⁰ Richardson, **age**, s. 245.

³¹ Philip Brimabaum, "Temple", **Encyclopedia of Jewish Concepts**, Hebrew Publishing Company, New York, 1991, s. 80.

³² Shmuel Safrai, Michael Avi-Yonah, "Reconstruction by Herod", **Encyclopaedia Judaica**, Vol.19, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 612.

³³ Poul Johnson, **A History of the Jews**, London: Harper Collins Publishers Ltd, 1987, s. 115.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

Yukarıda mabedin yokluğunun Yahudiler üzerinde menfi bir etkiye neden olduğunu bahsetmiş idik. Bir kısım Yahudiler mabedin yokluğunda Tanrı ile münasebetin mümkün olmadığını, dua kapılarının kapandığını belirtmişlerdi gerçi bu görüşün geçerli olmadığını anlatan Kutsal Kitap'taki ifadeler önemlidir. Çünkü mevzu olan bu metinlerdeki, Zekeriya'nın Tanrı'nın meleklerini görüp onlarla diyalogda bulunması³⁴ gibi ifadeler mâbedin yokluğunda, Tanrı ile irtibatın kesilmediğini göstermektedir. Buna göre, mâbed olmasa da Tanrı ile kullar arasında iletişim kurabileceğinin kanıtıdır. Yahudilere öfkelenildiği için kendisi tarafından rahmetinin esirgendiğini³⁵, buna rağmen tapınağın tekrar kurulacağı ve oraya sevecenlikle döneceğini belirtilen³⁶ metinler ise, istila ve sürgünler altında yaşayan Yahudilerce önemlidir. Çünkü müjde içerikli bu gibi metinler, mâbedin tekrar yapılması umudunu canlı tutarak, sıkıntı içerisindeki halkı ayakta tutabilmeyi hedeflemektedir.

Hezekiel'de bahsolunan Yeni tapınakla ilgili vizyon, Yahudi ideası olan kral mabedden kral devlete geçişin bir delili niteliğindedir. Hezekiel'deki bu metinlerde Kudüs'ün düşüşünün on dördüncü yılı, sürgün esnasında Tanrı'nın eli'nin kendisini tutarak İsrail ülkesine götürmesi, yüksekçe bir dağın tepesine bırakması ve orada gördüğü kente benzer yapılar ile orada tunca benzeyen bir adamın Hezekiel'le '*Sen bunun için buraya getirildin. Göreceğin her şeyi İsrail halkına aktar*'³⁷ diyalogu anlatılmaktadır. Burada zikrolunan ve Hezekiel'e gösterilen vizyon 'son günlerde' yeryüzüne nüzul edecek bir şehir ile ilgilidir.

Kutsal Kitap'ta bahsedilen, Hezekiel'in vizyonuna benzeyen bir vizyon da Levi'nin Ahdi'nde yer almaktadır. Levi'nin Ahdi (M.Ö. I. yy. ile M.S. I. yy. arası) Hezekiel'in 40/1-4'teki baplarının yansıması gibidir. Metinlerde Tanrı'nın Levi'yi semâya davet etmesi, Levi'nin Tanrı'nın davetine karşılık vermesi ve orada Levi'nin görmüş olduğu olağanüstü bir vizyon söz konusudur³⁸. Hezekiel ve Levi'nin Ahdi'nde mevzu bahis olan 'Yeni Kudüs'ün' gösterilmesi, Yeni Ahit'te Vahiy, 21/1-5 arası baplarda da yer almaktadır. Yeni Ahit'te Yeni Kudüs'ün kurulması ile ilgili metinde, eskilerinin ortadan kalkacağı, denizlerin olmayacağı, yeni bir gök ile yeni bir yeryüzü, Kutsal Tanrı'nın konutunun meskun olacağı ve kendisinin orada yaşayacağı, akan gözyaşlarının silineceği, ıstırap acı ve kederin, eski adaletsiz düzenin olmayacağı, yeni bir gelin gibi hazırlanarak Tanrı tarafından yeryüzüne indirileceği bir yer 'Kudüs' anlatılmaktadır³⁹. Burada zikrettiğimiz metinlerden anlaşılmaktadır ki kral mabedinin evresel varlığının hakikati Eski Ahid mabedine uzanmaktadır. Bu da göstermektedir ki günümüzde mabed üzerine belirtilen Hıristiyan düşüncesinin özellikle evanjelist yapılanmanın temeli Eski Ahit menşelidir.

R. Johannan, Tanrı'nın 'son günlerde' yeryüzüne indiriceği Kudüs'ün mevcudiyeti hakkında "belirttiği gibi, o (Semada) bir yerde oluşturulmuş Kudüs, bir sanat eseri olarak şehir şeklinde inşa edilmiştir" demektedir⁴⁰. Mezmurlar 122/3'te Kudüs ile ilgili olarak, 'bitişik nizamda

³⁴ Zekeriya, 1/9-13.

³⁵ Zekeriya, 1/8-17.

³⁶ Zekeriya, 1/16.

³⁷ Hezekiel, 40/1-4. Ayrıca Tanrı'nın Kudüs'ü tekrar seçmesi ve mabedini yerleştirmesi ile ilgili bilgiler için bkz. "Onun için Rab, 'Kudüs'e sevecenlikle döneceğim' diyor, 'Tapınağım orada yeniden kurulacak ve Kudüs üzerine ölçü ipi çekilecek!' Böyle diyor her şeye egemen Rab. Şunu da duyur: Her şeye egemen Rab, 'Kentlerim yine bollukla dolup taşacak' diyor, 'Ben Rab, Siyon'u yine avutacağım, Kudüs'ü yine seçeceğim.'" Zekeriya, 1/16-17.

³⁸ R. G. Hamerton-Kelly "The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic", *Vetus Testamentum*, Vol. 20, No. 1 (January 1970),s.6.

³⁹ Vahiy, 21/1-5. Vahiy 21/1-5'i destekleyen Eski Ahit'teki metinlerden bir kısmı için bkz. Rab, "Ey Siyon halkı, sevinçle bağır! Çünkü aranızda yaşamaya geliyor" diyor.O gün birçok ulus Rabb'e bağlanacak, O'nun halkı olacak. O zaman Rab aranızda yaşayacak, siz de beni her şeye egemen Rabb'in gönderdiğini anlayacaksınız.Rab kutsal topraklarda Yahuda'yı kendi payı olarak miras alacak ve Kudüs'ü yine seçecek. Ey insanlar, Rabb'in önünde sessiz durun! Rab kutsal konutundan kalkmış geliyor! Zekeriya, 2/10-13.

⁴⁰ Talmud, Taanit 5a.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

kurulu olan bir kenttir' denilmektedir. R. Johannan, bu metinden maksatla Kudüs'ü (dolayısı ile mabedi), Tanrı'nın gökyüzünde inşa ettiği bir modeli olarak görmektedir. Ayrıca yeryüzü Kudüs'ü ile semâvî Kudüs'ü birbirinin yansıması olarak kabul etmektedir⁴¹.

Kumran'da bulunan 4Q174'e ait II. Samuel ve Mezmurlar Kitaplarından derlenmiş metinlerde, Tanrı'nın son günlerde Yahudiler için bizzat kendi elleri ile kuracağı mâbed anlatılmaktadır. Yine bu metinlerde zikredilen yere kirli kişilerin giremeyeceği, asla Tanrının elleri ile kuracağı yüce, ebedi mâbedi, İsrail'in eski mâbedini günahları ile kirlettikleri gibi kirletemeyecekleri vurgulanmaktadır⁴². Kumran'da bulunan 4QFlorilegium (4QFlor) olarak isimlendirilen metinlerde ise kirletilen mabed Kudüs'te olan Mikdaş İsrail'dir. Çokça tartışmalara sebep olmuş bu metnin satırlarında zikredilen Tanrı tarafından inşa edilen ve eskatolojik çağda toplum olarak nitelendirilen mabed Mikdaş Adem'dir⁴³. 4QFlor'un II. satırı, yeryüzünde son günlerde kurulacak olan mâbed ile ilgilidir. Bu mâbed Mikdaş İsrail ile yani kirletilmiş olan mâbedle yer değiştirecektir. George Brooke'a göre, iki tür mâbed bulunmaktadır, biri insanlar tarafından yapılan mâbed diğeri ise gerçekleşeceği tahmin edilen son mâbeddir. Mikdaş Adem, tapınak parşömenlerindeki gibi, geçici mâbede atıf yapmamaktadır; o toplumu ifade etmektedir⁴⁴.

Jubile⁴⁵ metinlerine göre ise, Tanrı kendi mâbedini bütün milletlerin gözü önünde Siyon Dağı üzerine konuşlandıracak, yeni neslin ve dünyanın merkezi⁴⁶ Siyon Dağı'nda kurulacak krallık olacaktır⁴⁷. Bu metinlere göre son günlere doğru semâda hazır olacak mabed, günümüz yeryüzü mâbedi ile, kirletildiği için⁴⁸, yer değiştirecektir.

Yukarıda zikrettiğimiz Jubile yazarlarındaki mabedin yer değiştireceği görüşü Hanok metinlerinde⁴⁹ de yer almaktadır. Bu metinlere göre semada hazır olan mabed son günlerde Yahudilerin mabedi ile yer değiştirecektir⁵⁰.

Hamorton'un çalışmasında incelediği Hagay ve Zekeriya'nın mesajları konu açısından önemlidir. Çünkü buradaki metinler, Mesih'in krallığının kurulmasının yakınlığı ve Yahve'nin gelişinin belirmesi ile ilgilidir ve mâbedin yeniden inşasıyla çok yakından bağlantılıdır. Çünkü mâbedin yeniden inşası, onun krallığının ve Tanrı'nın gelişinin gerekli ön koşulu durumundadır⁵¹.

⁴¹ Talmud, Taanit, 5a.

⁴² Geza Vermes, **The Dead Sea Scrolls in English**, London: SheffiledAcademic Press, 1994.

⁴³ Carla Sulzbach, "Of Temples on Earth, in Heaven and In Between", Ian H. Henderson ve Gerbern s. Oegema (Ed.), **In Changing Face of Judaism, Christianity, and Other Greco-Roman Religions in Antiquity: Presented to James H. Charlesworth on Occasion of his 65th Birthday** içinde (166-185), Zeit 2, Gütersloher Verlagshaus, 2006.

⁴⁴ G. Brooke, "Miqdash Adam, Eden and the Qumran Community" B. Ego, A. Lange, P. Pilhofer (ed.), Tubingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 285-301.

⁴⁵ Jubileler Kitabı, M.Ö. ikinci yüzyılın Yaratılış'tan Çıkış 24'e temsil eden materyallerin sunulduğu bir Yahudi çalışmasıdır. Ayrıntılı bilgi için: James C. Vanderkam, "Recent Scholarship on the Book of Jubilees", 2008, <http://cbi.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/3/405> (11 Mart 2010). s. 405-431.

⁴⁶ Bkz. R. H. Charles, "The Book of Jubilees; The Patriarch from Adam to Noah", (iv 26), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub17.htm> ; "Genealogy of Descendants of Shem", (viii, 19), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub22.htm> (11 Mart 2010).

⁴⁷ Bkz. R. H. Charles, "The Book of Jubilees; God Revelation to Moses on Mount Sinai", (i, 17-26-28), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub12.htm> (11 Mart 2010).

⁴⁸ R. H. Charles, "The Book of Jubilees; The Messianic Woes", (xxiii, 21), <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (11 Mart 2010).

⁴⁹ İslami literatürde Hanok İdris Peygamber olarak bilinmektedir. Bu kitapta Tanrı'nın gökte mevcut bulunan sarayından bahsedilir. Zira hem Yeni Ahit hem de Eski Ahit'te İdris Peygamber gök yüzünü Tanrı'nın katına yükseltmiştir. Yaratılış, 5/21-24; İbraniler, 11/5.

⁵⁰ R. H. Charles, "The Book of Enoch", (xci 13, cii 3), <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (11 Mart 2010).

⁵¹ R. G. Hamerton-Kelly, "The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic", **Vetus Testamentum**, Vol. 20, No. 1 (January 1970), s. 13.

Kutsal Kitap'ta, ayrıca Tanrı'nın son günlerde tapınağını konuşlandıracağı dağdan ve o dağın ihtişamından söz edilmektedir⁵². Buradaki mevzu bahis olan ifadeye göre, Mesih döneminde, mâbedin dağlar üzerine inşa edileceği iddia edilerek; dağların isim ve sayıları dahi belirtilmiştir. Gerçi söz konusu ifadeye zikredilen dağların isimleri ve sayıları farklılık arz etmektedir. Bazı ifadelerde, Kudüs'ün tamamı üç ya da dört dağa dayalı olarak yeryüzüne, bazılarında ise, mâbed sadece dağların üzerine yerleştirilecektir. Pesikta de Rav Kahana, "Tanrı üç dağ getirecek, Sina, Tabor ve Karmel bunların hepsinin üzerine mâbed inşa edilecektir⁵³." Gelecekte, Tanrı'nın bütünüyle gökte hazır olan Kudüs'ü yeryüzüne indireceğini düşünenler ise; iki kutsal metine⁵⁴ dayanarak son günlerde bu şehrin dört dağ üzerine⁵⁵ indirileceğini iddia etmektedir. Mesih çağının önemli delillerinden biri Kudüs'te mâbedin tekrar kurulması olacaktır. Bunun gerçekleşmesi yani mâbedin yeniden inşası ile ilgili tüm problemler, tanrı tarafından oluşturulan bir şehrin mabediyle üç veya dört dağ üzerine konuşlanması ile hallolacaktır⁵⁶.

Sonuç

Yaşanılan sürgün ve istila dönemlerinde, Yahudiler açısından çokça önemi haiz kutsal mabedin yokluğu ve ona ulaşılama tapınağa olan ihtiyacı azaltmamış aksine daha da artırmıştır. Yahudi metinlerinde mabedin tekrar inşasına yönelik müjdeli, iyimser beyanatlar bu ihtiyacın derecesini gösterir mahiyettedir. Gerçi her ne kadar mabedin ihyasına dair müspet söylemlerin olması Yahudileri her dönem ayakta umutla tutunabilmeyi sağladıysa da zaman içerisinde gerçekleşmeyen bu beyanatlar büyük hayal kırıklığına neden olmuştur. Görülüyor ki tarihte 1948'lere kadar Yahudiler milli bağımsızlığa erişememiştir. Ayrıca Davud Hanedanlığı da bir daha yeniden kurulamamıştır ve Kral Süleyman tarafından yaptırılan yüce mabed asla eski konumuna da ulaşamamıştır. Bu nedenle Yahudiler kendilerinin varlığının temini için her türlü sıkıntılara karşı çözüm üretmek durumunda kalmışlardır. Bunlardan en önemlisi, fiziki mâbedin yeniden inşasının hayata geçirilmesidir. Bu maksatla her türlü problemin üstesinden gelinmeye çalışılmış, zorluklarla mücadele edilmiş, umutlar canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bir diğeri, kurumun olmayışında liturjiye uyum sağlamış bir mâbeddir. Mâbedin olmayışında mâbed düşüncesi, Yahudilerin ihtiyaç duyduğu geçici çözüm arayışlarıdır. Bugün günümüzde Yahudilerin yeryüzünde icra ettikleri Sinagog'ta ibâdet mâbedin yokluğundan kaynaklanan bir çözüm arayışıdır. Fakat nihayi olarak, hepsinin temel hedefi Tanrı ya da Mesih tarafından gerçekleştirilecek olan son mâbeddir.

⁵² Yeşeya, 2/2.

⁵³ Pesikta de Rav Kahana, 21/4.

⁵⁴ Yeşeya, 2/2; 52/7

⁵⁵ Kutsal dört dağ, Sina, Tabor, Karmel ve Hermon. Bazı rivayetlerde üç dağın zirvesine indirilecektir. Hermon Dağı istisna tutulur.

⁵⁶ Noward Schwartz, **Tree of Souls, The Mythology of Judaism**, Caren Loebel-Fried (drl.), USA:Oxford University Press, 2004. S.418.

KAYNAKÇA

- ACKROYD Peter R., **Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C.**, Philadelphia: The Westminster Press, 1975.
- ALON Gedaliah , Levi Gershon, **The Jews in Their Land in the Talmudic Age, 70-640 C.E.**, England: Harvard Univ. Press. 1996.
- BASALEL Yusuf, **Yahudi Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2003.
- BRIRNABAUM Philip, “Temple”, **Encyclopedia of Jewish Concepts**, Hebrew Publishing Company, New York, 1991, s.
- BROOKE G. “Miqdash Adam, Eden and the Qumran Community” B. Ego, A. Lange, P. Pilhofer (ed.), Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 285-301.
- CHARLES R. H., “The Book of Jubilees; The Patriarch from Adam to Noah”, (iv 26), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub17.htm> ; “Genealogy of Descendants of Shem”, (viii, 19), <http://www.sacred-texts.com/bib/jub/jub22.htm> (11 Mart 2010).
- CHARLES R. H., “The Book of Enoch”, (xci 13, cii 3), <http://www.sacred-texts.com/bib/boe/> (11 Mart 2010).
- COHEN Shaye J. D, “Roman Domination, The Jewish Revolt and the Destruction of the Second Temple”, **Ancient Israel**, Hershel Shanks (drl), Washington: Biblical Archaeology Society, 1999.
- GRAYZEL Solomon, **A History of the Jews**, Philadelphia: The Jews Publication Society of America,1952, s. 115-116.
- GRINTZ Yehoshua, “Temple, First Temple”, **EJd**, Celil Roth (ed.), Jerusâlem: Keter Publishing House,1978, s. 945.
- GUIGNEBERT Charles, **The Jewish World in the Time of Jesus**, S. H. Hooke (çev.), London ve Newyork, 1996, s. 59.
- HAMERTON-KELLY R. G., “The Temple and the Origins of the Jewish Apocalyptic”, **Vetus Testamentum**, Vol. 20, No. 1 (January 1970).
- JOHNSON Poul, **A History of the Jews**, London: Harper Collins Publishers Ltd, 1987, s. 115.
- KRISTIANPOLLER Alexander, **Temple in Talmud in Midrash**, Isaac Landman, Newyork: 1948, s. 196.
- MATTHEWS Victor H., **Manners and Customs in the Bible**, 7. Baskı, Massachusets: Hendrickson Publishers, 1991. s. 180.
- MARGOLIS Max, ALEXANDER Max, **A History of the Jewish People**, Cleveland and Newyork: Meridian Books, 1962, s. 65.
- MAXWELL Miller J., Hayes, John Haralsın, **A History of Ancient Israel and Judah**, Philadelphia: The Westminster Press, 1986.
- Pesikta de Rav Kahana.
- RICHARDSON Peter, **Herod: King of the Jews and Friend of the Romans**, Columbia: University of South Carolina Press, 1996, s. 240.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

-
- SAFRAI Shmuel, Avi-Yonah, Michael, "Reconstruction by Herod", **Encyclopaedia Judaica**, Vol.19, Jerusâlem: Keter Publishing House, 1978, s. 612.
- SCHWARTZ Noward, **Tree of Souls, The Mythology of Judaism**, Caren Loebel-Fried (drl.), USA:Oxford University Press, 2004.
- SHAHAK Israel, **Jewish History, Jewish Religion**, London: Pluto Press, 2002, s. 50.
- STONE Michael Edward, **Scriptures, Sects and Vision / A Profile of Judaism from Ezra to the Jewish Rewolts**, Philadelphia: Fortress Press, 1980, s. 23-24.
- SULZBACH Carla, "Of Temples on Earth, in Heaven and In Between", Ian H. Henderson ve Gerbern s. Oegema (Ed.), **In Changing Face of Judaism, Christianity, and Other Greco-Roman Religions in Antiquity: Presented to James H. Charlesworth on Occasion of his 65th Birthday** içinde (166-185), Zeit 2, Gütersloher Verlagshaus, 2006.
- Soncino Babylonian Talmud
- VANDERKAM James C., "Recent Scholarship on the Book of Jubilees", 2008, <http://cbi.sagepub.com/cgi/content/abstract/6/3/405> (11 Mart 2010). s. 405-431.
- VERMES Geza, **The Dead Sea Scrolls in English**, London: SheffiledAcademic Press, 1994.
- YİĞİTOĞLU Mustafa, **Yahudilikte Tanrı'nın Yeri: Semavi Mabed**, İstanbul: Bayem Ajans, 2011, s.20.